

УДК 1:340.1:316.324.8

БРИЖКО В.М., доктор філософії (Ph.D.) з юридичних наук,
старший науковий співробітник

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА: ПРАКСЕОЛОГІЯ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Анотація. Про праксеологію як джерело знань філософії у сфері інформаційного права.

Ключові слова: філософія, право, праксеологія, інформаційне право.

Summary. About praxeology as a source of knowledge of philosophy in the field of information law.

Keywords: philosophy, right, praxeology, information law.

Аннотация. О праксеологии как источнике знаний философии в сфере информационного права.

Ключевые слова: философия, право, праксеология, информационное право.

Постановка проблеми. Робота є продовженням досліджень за тематикою “Філософія інформаційного права та інформаційного законодавства” в контексті проблематики узагальнення філософсько-гуманітарного і теоретичного знання про право, як специфічну форму соціального буття людей та нормативне впорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері. Концептуально ми виходимо з розмежування словосполучень “інформаційне право” та “інформаційне законодавство”. Перша – закріплює елементи, які визначають принципи інформаційно-правових відносин, друга – елементи організаційного поділу законодавчих актів, котрі сформовані в результаті запровадження норм регулювання інформаційних відносин. Виходячи з багатогранності й неоднозначності тлумачення терміна “інформація”, вважаємо, що в контексті різноманітної інформаційної діяльності (яка не виключає розумову діяльність з маніпулювання думками й фактами) “право” в інформаційній сфері існує, передусім, для політики, а “законодавство” – для усіх суб’єктів інформаційних відносин*. Це визначає необхідність ознайомлення з роллю та місцем праксеологічного аспекту в інформаційній сфері.

Результати аналізу наукових публікацій. Термін “праксеологія” (від грец. πρᾶξις – “діяльність” + λογία – “вчення”) вперше використаний в 1890 році Альфредом Еспінасом. Розвиток праксеології в контексті економічних проблем було продовжено Людвігом фон Мізесом (1881 – 1973 рр.), а в плані методів соціологічних досліджень – завдяки зусиллям Т. Котарбінського [1]. В Україні праксеологією займалися Павлишин О.В. [2; 3], Бандурка О.О. [4], Гарасимів Т.З., Базарник М.В. [5] та деякі ін. Як зазначається у [4] – порівняно з такими складовими філософії права, як онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія та герменевтика, її розроблено менше. Значно більшою мірою про це можна казати по відношенню наявності досліджень ролі праксеології в інформаційній сфері.

Метою статті є визначення суті та змісту праксеології в інформаційній сфері та її значення для наукового становлення інформаційного права та інформаційного законодавства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Практиологія – це розділ філософських знань, в якому досліджуються умови, засоби і принципи ефективної та якісної людської діяльності в реалізації цінностей у реальному житті. До напрямів праксеологічних досліджень належать: теорія раціональної діяльності, принципи функціонування та правила

© Брижко В.М., 2019

* Прим. На цей час підготовлений рукопис наукової роботи “Інформаційне право та інформаційне законодавство”: підручник. Київ, 2019. 289 с.

управління трудовими колективами, продуктивність праці, типологія помилок та порушень у процесі праці, критерії оцінки результатів діяльності, способі раціонального використання ресурсів, розробка практичних рекомендацій щодо організації ефективної праці та створення оптимальних моделей у розумовій і фізичній праці [6].

Праксеологія вивчає не зовнішній світ, а поведінку та діяльність людини стосовно нього. Вона не вивчає людські наміри та дії такими, якими їм слід бути або якими вони були б, якби людина керувалася абсолютно правильною філософією й була озброєна досконалими знанням технологій. У структурі науки, предметом якої є людина, що помиляється, немає місця для таких понять, як абсолютна обґрунтованість і усезнання. Метою є все, до чого прагне людина. Засобом є все, що діюча людина розглядає як таке.

Діяльність.

Ключовим у понятті “праксеологія” є категорія “діяльність”. Діяльність – це процес цілеспрямованого впливу суб’єкта (будь-якої живої істоти або організації) на об’єкт навколишньої дійсності, з метою задоволення будь-яких своїх потреб. По суті, діяльність це наміри привести менш задовільний стан справ до більш задовільного. Синонімами слова “діяльність” є: праця, робота, справа, заняття, рух і ін. Залежно від мети, вона може носити творчий або руйнівний характер. Діяльність регулюється системою цінностей, рідше – етичними правилами, а управляється мотиваційними процесами. У тварин вона має інстинктивний характер, вони здатні орієнтуватися лише на зовнішню, безпосередньо сприйману або наочно представлену сторону навколишніх предметів і явищ [7].

Грунтовний аналіз того, що пов’язане з “діяльністю”, здійснив Мізес Л. у роботі “Человеческая деятельность” [8; 9]. По суті, у ній викладені погляди автора щодо основних проблем економіки і суспільства – проблеми ідеології й економічної політики, критика і відстоювання антипозитивістської методології економічної теорії та ін. Важливим є те, що повсякденну практику він завжди сприймав у контексті теоретичних принципів філософської логіки. І що ще більш важливо – так це те, що у творчості й спробах наблизитися до остаточного вирішення проблем його пошуки завжди впливали з послідовного відстоювання крайньої позиції як опори для подальшого розвитку думки. Саме це й визначає науковий рівень ученого, як великого дослідника.

Діяльність в інформаційній сфері (інформаційна діяльність) – це сукупність дій щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації та даних, спрямована на задоволення інформаційних потреб суб’єктів інформаційних відносин. Вона має особливості, які пов’язані з унікальністю того, що вкладається у термін “інформація” та з специфікою процесів її створення, опрацювання, поширення та використання. При цьому, “інформація” є системотворчим об’єктом не тільки для інформаційної сфери, а й для усіх без винятку областей людської діяльності. В юридичній діяльності інформаційно-словесні формули, тобто норми традиційних галузей законодавства (конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального, процесуального та ін.) є засобом забезпечення регулювання суспільних відносин у відповідних галузях.

У загальному плані розрізняють інформаційну діяльність, яка є частиною розумової праці і включає операції із сприйняття, опрацювання і поширення інформації, що невіддільна від розумової праці фахівців науки і техніки, та інформаційне обслуговування (сервіс), котре є галуззю професійної діяльності, основні складові якої – процеси створення, оформлення, збирання, аналітико-синтетичної опрацювання, пошуку, поширення, зберігання й організації використання інформації. Ці процеси виконують інформаційні працівники з метою підвищення ефективності праці фахівців різних галузей людської діяльності.

Розум.

У сфері людської діяльності проблеми піддаються розумінню тільки шляхом сприйняття та тлумачення цього розумом. Розум є специфічною і характерною ознакою діяльності, якої завжди передують міркування. Міркування означає обмірковування стану та дій минулого, зі спробами нового вирішення завдання та досягнення мети. Міркування та дія нероздільні. Будь-яка дія завжди ґрунтується на певних причинах зв'язків. Причому думає та міркує завжди окрема людина. Може бути спільна діяльність, але немає спільного міркування. Суспільство не думає, точно так само, як воно не їсть і не п'є. Суспільство – це сукупність суспільних відносин. До слова, Аристотель помітив – *на площах немає мудрості*. Там, можливо, наявна тільки якась мета, хоча не відомо, чи буде вона досягнута.

Основний засіб передачі результатів міркувань – це слово. Мислення пов'язане з мовою, і навпаки. Ідеї втілюються в терміни. Уся історія – це історія мислення, ідей, рішень і передачі слів. Нові ідеї та рішення (звичайно формуються не в співавторстві, а у однаків; потім їх можуть і забути взагалі) завжди розробляються на основі використання й переформулювання поглядів минулого часу. Без цього інтелектуального прогресу не існує. У сутності ніяких “піонерських винаходів”, “нових концепцій” тощо не існувало, все завжди створювалось еволюційно, з використанням думок та добутків минулого, що звичайно супроводжувалось спекуляціями і присвоєнням авторства. Значною мірою це має відношення до науки та техніки, де нерідко використовується таке поняття як “плагіат” – запозичення чужого добутку (саме всього добутку, а не його частини), причому, без згадування автора. Ніколи застосування чужих думок і, тим більше, їхнє переформулювання з метою одержання нового результату, не було розкраданням. Усе нове з'являлося й з'являється лише на основі міркувань, діяльності й досягнутих результатів у минулому. І критерій цьому лише один – інтелектуальність та оригінальність новизни думки й дій по її реалізації. Головне в науці це переформулювання й обґрунтування нових точок зору, визначення подальших шляхів розвитку діяльності розуму у інтелектуально-праксологічних пошуках та систематизації наявних знань, а не захист традиційно застарілих думок та не працюючих в реальності життєвих підходів.

Праксеологія права розглядається як філософсько-правова наука, предметом якої є дослідження правової діяльності в усьому розмаїтті її філософських аспектів.

Вона тісно пов'язана з вольовим аспектом правосвідомості й відображає його діяльну сторону. Вона являє собою сукупність уявлень про те, які шляхи й засоби впливу на правову ситуацію в суспільстві та про те, як себе потрібно поводитися в тієї або іншій життєвій ситуації. Складовими її частинами є: правова політика й правові установки [9].

Правова політика (політика права) – це сукупність уявлень про те, якими шляхами та засобами можна впливати на правову ситуацію в суспільстві. Правова політика може бути різною: реформістською, консервативною, радикальною. Вона може бути ліберальною й авторитарною, національно орієнтованою й космополітичною і т.д. В остаточному підсумку, правова політика тісно пов'язана із правовою ідеологією й значною мірою нею визначається (яка ідеологія, така й політика).

Стосовно сучасної європейської правової політики в інформаційній сфері (щодо РС, ЄС, ОБСЄ, НАТО), то її концептуальні засади були сформульовані ще 1994 р. у Звіті комісії під головуванням М. Бангемана (на той час Комісар з захисту даних) під назвою: “Європа і всевітнє інформаційне суспільство. Рекомендації Європейській Раді”. Документ вважається маніфестом і директивою для організації конкретних дій держав-членів ЄС й спрямований на взаємодію держав-членів у становленні інформаційного суспільства. Основна ідея документа – створення інформаційного суспільства на основі

процесу європейської інтеграції для забезпечення економічної стабільності країн Європи, економічного зростання традиційних і нових (інформаційних) виробництв, вирішення соціальних проблем, створення нових робочих місць і зайнятості населення, надання можливостей для вільного доступу до глобальних мереж з метою освіти, охорони здоров'я та адміністративного управління.

Під *правовою установкою* розуміється стан готовності, схильності суб'єкта до певної правової активності в певній ситуації, а також чи сформувалися стійкі уявлення про те, як потрібно діяти в тій або іншій ситуації. Правова установка включає емоційні, раціональні й поведінкові складові й, таким чином, має складну структуру. У психічній структурі готовності до правової дії можна виділити на різних рівнях регуляції поведінки неусвідомлювані установки щодо найпростіших правових ситуацій і складні правові установки, що регулюють правові дії на основі ціннісних орієнтацій особистості й певної правової ідеології. Тому правова установка може проявлятися як у небажанні суб'єкта відстоювати свої законні права, так і у свідомому порушенні встановлених нормативних заборон.

Право є продуктом діяльності людини як правової істоти, тобто правової діяльності. Правова діяльність є складовою діяльності загалом, її можна визначити як граничну абстракцію суб'єкт-об'єктного відношення у світі права, тобто відношення правової людини до правового буття. Правова діяльність постає каналом переходів правосвідомості у правову реальність і навпаки. Внутрішнім джерелом діяльності правової людини, спрямованої на розвиток правової реальності, є суперечність між суцільним і належним. Суцільне потребує змін відповідно до уявлень про належне, але ці уявлення й самі повсякчас змінюються, відбувається нескінченний процес розвитку наявної правової дійсності. Причому процес правової діяльності зумовлює відповідні зміни правової людини як такої [5].

Праксеологія інформаційного права. Визначимо наявність та сутність взаємозв'язків праксеології з основними складовими філософії права.

Онтологія – розділ філософії, який передбачає пізнання питань щодо буття, його природи, суті, принципів. Основні поняття онтології: буття, структура, властивості, форми буття (матеріальне, ідеальне, екзистенціальне), простір, час, рух та інформація. Буття перебуває в процесі безперервного руху, і людська діяльність є одним з різновидів цього руху. Людина впливає своєю діяльністю на природні, соціальні, та правові процеси.

Виходячи з можливостей наукового пізнання, онтологія інформаційного права на базі формальної і діалектичної логіки орієнтує юриспруденцію у русло дослідження теоретичних аспектів проблем права і держави, істинності та вірогідності юридичних знань та створення об'єктивно необхідних правових механізмів їх реалізації, які відповідають сучасним потребам людини, суспільства та держави. В контексті праксеології права у роботі [3] справедливо зазначається, що "...перед внесенням будь-яких змін до чинного законодавства потрібно обґрунтувати їхню доцільність, встановити, наскільки прийняття, зміна або скасування певної правової норми (групи норм) сприятиме гармонізації суспільного життя".

У сфері інформаційного права онтологія спрямована на дослідження таких проблем правової діяльності, як: принципи, предмет, методи інформаційного права, правові ідеї, розмежування права і закону, норми інформаційного та електронно-інформаційного законодавства, їх правовий зміст та ін. у контексті сучасних знань про буття.

Оскільки людина здійснює різноманітну діяльність щодо досліджень та запровадження понять (категорій), що відбивають загальні і істотні властивості, ознаки,

зв'язки і відносини суб'єктів, предметів, явищ і процесів в інформаційній сфері, праксеологія права є невід'ємною частиною онтології інформаційного права.

Аксіологія – розділ філософії, який передбачає пізнання питань, пов'язаних з природою цінностей, їх місцем у реальності і структурі ціннісного світу, тобто про зв'язок різних цінностей між собою, з соціальними, культурними чинниками і структурою особи.

У сфері інформаційного права аксіологія спрямована на дослідження проблем і діяльності у сфері інформаційно-правової культури. Інформаційно-правова культура – це стан особливостей свідомості, поведінки та діяльності у житті людей, а також діяльності суспільства та держави, які пов'язані з інформаційно-правовими відносинами, що втілюються у результатах інформаційної діяльності. Іншими словами, інформаційно-правова культура – це історично сформована у приписах права та закріплена в нормах законодавства множина знань, які проявляються завдяки інформаційній комунікації у правомірній діяльності та поведінці.

Оскільки людина здійснює різноманітну комунікативну діяльність у інформаційній сфері, праксеологія права є невід'ємною частиною аксіології інформаційного права.

Антропологія – розділ філософії, який передбачає пізнання сутності людини, як особливого предмету вивчення та розуміння в соціальному контексті її духовних якостей та прояв, по відношенню до створення умов гармонійності у житті суспільств. Як природна істота, людина знаходиться в постійному конфлікті зі штучно створеними її свідомістю світами, культурою взагалі, правовою культурою, зокрема.

У сфері інформаційного права антропологія спрямована на дослідження проблем правової діяльності, права та правосвідомості щодо сфери інформаційних та електронно-інформаційних відносин як форм духовності людини та діяльності суспільства.

Наявність традиційних інформаційних відносин та поява електронно-інформаційних відносин у зв'язку із становленням інформаційного суспільства потребує цілісного філософського уявлення про сутність цього явища у контексті утвердження пріоритету прав людини, як віддзеркалення “духовної культури”, що розкривається через категорію “справедливість”, визначувана балансом свободи та рівноправності перед законом і судом. Це, в свою чергу, визначає потребу у формуванні та створенні цілісної системи інформаційного права та інформаційного законодавства, яка, згідно ст. 3 Конституції України, має дійсно відповідати пріоритету “прав людини” для усієї сфери інформаційного законодавства. Для вирішення такої задачі має бути розроблена цілісна система принципів інформаційно-правових відносин на основі функціонального призначення інформаційного забезпечення, спрямована на становлення інформаційного права як нової, відносно самостійної, юридичної галузі України.

Оскільки люди постійно здійснюють різноманітну діяльність у будь-яких сферах життя щодо інформації, інформаційних продуктів, інформаційних технологій тощо, а також є наміри у системному уявленні про перспективи розвитку сфери інформаційної діяльності і, зокрема, про шляхи гармонізації та систематизації знань у інформаційній сфері, праксеологія права є невід'ємною частиною антропології інформаційного права.

Гносеологія – розділ філософії, який передбачає пізнавальну діяльність людини щодо світу і самої себе, рух пізнання від незнання до знання, природи знань самих по собі і в співвідношенні з пізнаваними предметами.

У сфері інформаційного права гносеологія спрямована на дослідження теорії і методології пізнання реальності в інформаційному просторі, формування концепцій, методологій упорядкування як традиційних інформаційних відносин, так й відносин щодо електронно-інформаційного середовища. Базою отримання достовірної інформації

і знань є формальна та діалектична логіка, яка у юридичній сфері розглядається як вчення про правові поняття і правильне правове мислення.

Оскільки людина здійснює різноманітну інтелектуально-інформаційну діяльність щодо пізнання природи знань тощо, праксеологія права є невід'ємною частиною гносеології інформаційного права.

Герменевтика – розділ філософії, який передбачає пізнавальну діяльність щодо принципів, методів тлумачення і інтерпретації текстів, роз'яснення і розуміння інформаційних виразів, представлених усною мовою, фреймами знання (текстами), знаками та символами, а також семантики і синтаксису мовних побудов. Метою герменевтики є з'ясування значення інформації, виходячи з її об'єктивних (значення слів, знаків і їх історично обумовлені варіації) і суб'єктивних (наміри авторів) підстав. По суті, герменевтика є аналізом результатів свідомої діяльності людей, що об'єктивуються. На цій основі створюються основи теорії тлумачення приписів права та норм закону, як складової частини загальнофілософського наукового напрямку – юридичної герменевтики.

У сфері інформаційного права герменевтика спрямована на дослідження та створення текстів нормативно-правових документів, що впорядковують інформаційні та електронно-інформаційні відносини, які відповідають приписам принципів “права”.

Оскільки людина здійснює різноманітну діяльність з розробки та тлумачення текстів у інформаційній сфері, зокрема щодо правових та нормативних документів, праксеологія права є невід'ємною частиною герменевтики інформаційного права.

Висновки.

1. *Праксеологія* – розділ філософії, в якому досліджуються умови, засоби і принципи ефективної та якісної людської діяльності в реалізації цінностей реального життя.

Праксеологія перебуває у діалектичній єдності з такими складовими філософії права як онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія і герменевтика, та є невід'ємною їх складовою.

2. *Юридична праксеологія* – це науковий напрям про дослідження правових явищ щодо розумової та фізичної діяльності людини з метою забезпечення нормування поведінки людей.

3. *У сфері інформаційного права та інформаційного законодавства праксеологія* спрямована на дослідження та створення правових умов в реалізації результатів нормативно-правової діяльності в інформаційній сфері.

4. *Праксеологія* є важливою та необхідною частиною у розвитку філософії інформаційного права та інформаційного законодавства, як засіб у створенні єдиної, цілісної діалектичної наукової дисципліни щодо процесів діяльності в інформаційній сфері та забезпечення становлення нової юридичної галузі “Інформаційне право України”.

Використана література

1. Філософсько-правова праксеологія – вчення про принципи правової діяльності, законотворчість і реалізацію права URL: <http://www.libertarium.ru/humanact0>

2. Павлишин О. В. Семіотичний аналіз права в контексті праксеологічних досліджень. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 1. С. 48-59.

3. Павлишин О.В. Правова праксеологія. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2017. Т. 2: Філософія права. С. 638-642.*

4. Бандурка О.О. *Праксеологія права як складова філософії права. Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С. 12-19.

5. Гарасимів Т.З., Базарник М.В. *Інтерпретація цінностей права: праксеологічний аспект*. – (Львівський національний політехнічний університет, 2016). URL: <http://ena.lp.edu.ua>
6. *Філософський енциклопедичний словник*. – (Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України). Київ: Абрис, 2002. С. 512.
7. Деятельность. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C>
8. Мизес Л. Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории. Москва: Экономика, 2000. 878 с. URL: <http://bzbook.ru/Chelovecheskaya-deyatelnostj-Traktat-po-ekonomicheskoy-teorii-1.43.html>
9. Первичный анализ категории деятельности / пред. чл.-корр. РАН В.С. Автономова. – (Институт свободы. Московский либертариум). URL: <http://www.libertarium.ru/humanact>

Прим. Для більш детального ознайомлення із складовими філософії інформаційного права див.:

- Філософія права: юридична онтологія в сфері інформаційного права. *Інформація і право*. № 3(6)/2013. С. 14-21.
- Філософія права: аксіологія в сфері інформаційного права. *Інформація і право*. № 1(10)/2014. С. 26-34.
- Філософія права: герменевтика в сфері інформаційного права. *Правова інформатика*. № 1(41)/2014. С. 18-22.
- Філософія права: гносеологія у сфері інформаційного права. *Правова інформатика*. № 2(42)/2014. С. 25-32.
- Філософія права: антропологія в сфері інформаційного права. *Правова інформатика*. № 3(43)/2014. С. 33-47.

~~~~~ * * * ~~~~~